

Kära Vänner i kommuniteter och andra glödhärdar,

Det är en gammal tradition att skriva ett påskbrev. Den tycks ha förekommit redan i judisk tid från Jerusalem och ledningen där ut till församlingarna i diasporan runt om i Medelhavsområdet och österut till Tvåflodslandet och vidare. Kanske är redan 1 Petrusbrevet ett sådant påskbrev.

För ett par år sedan gjorde jag ett försök att skriva ett påskbrev, men det blev så mycket och så långt, att det blev en bok av det till sist: "Brev om hopp i en uppbruten tid". Jag försöker med något kortare denna gång.

Just Er, som jag skriver till nu, har jag i flera sammanhang beskrivit som glödpunkter i en sekulariserad trosmiljö. Eller som ljuspunkter och eldhärdar för människor att dras till och låta sig värmas vid, när det drar kalla vindar över kristet trosliv i det en gång så genomkristnade norra Europa. Som visitator för Bjärka Säbys ekumeniska kommunitet, Klaradal i Sjövik utanför Allingsås, Östanbäck en bit bortom Sala och Linneahuset i Göteborg och därtill Laurentiistiftelsen är jag väl medveten om att det inte är för Er särskilda fromhets skull, Er andliga styrkas eller Er oklanderliga sammanhållnings skull, som Ni utgör dessa glödpunkter. Utan för det Ni lever samlade kring, de dagliga bönerna och brödsbrytelsen, evkaristin. I flera fall är det tydligt att kraften fullkomnas i svaghet och kraften är alltså det Ni lever av.

Jag har på senare år känt mig rätt missmodig, när det gäller Svenska kyrkan. Den fragmenteras fortlöpande och snabbt. Kanske är det som när Sovjetunionen föll, inget fanns som bar upp längre. Eller som med de blomstrande kyrkorna i Mellanöstern och norra Afrika. De var undergrävda, som uppättna, inifrån. Det finns en gemensam bekännelse i Svenska kyrkan, den Augsburgska bekännelsen och Uppsala mötes beslut med Laurentius Petri kyrkoordning inkluderad. Men det gäller inte, åberopas inte, studeras inte. Det räknas inte med enhet i läran.

Det finns heller ingen gemensam liturgi, gudstjänstordning, för Herrens dag. Inte heller en gemensam nattvard i och med att vinet allt oftare byts ut mot saft. Det är oklart vad en präst är bland alla nya titlar för storkyrkoherdar, biträdande kyrkoherdar, arbetsledande kyrkoherdar, arbetsledande komministrar och andra. Det finns inte en gemensam äktenskapssyn. Församlingsbegreppet blir allt otydligare, kan vara som förr, ett geografiskt område kring en kyrka med präst och regelbunden gudstjänst och dit vi betalar kyrkoavgift, men det kan också vara bara en del av något större, i vissa fall en hel stad eller storkommun. En församling kan vara något som inte har möjligheten att församlas och heller inte är tänkt att församlas.

Men det finns ju platser och sammanhang, där tron hålls vid liv och glöder så att omgivningen märker det. Dit hör inte minst klostren och kommuniteterna, både svenskkyrkliga och andra kyrkogemenskapers. Även ett inte föraktligt antal enskilda församlingar och några viktiga stiftelser.

Jag blev ombedd att hålla ett föredrag om Midfastosöndagens tema, Livets bröd. Dagen och evangelietexterna ur S: t Johannes evangelium handlar ju föregripande om den mönsterbildande måltid Jesus firade med sina lärjungar i Övre salen i S: t Markus mor Marias hus i Jerusalem. Alltså påskalammsmåltiden med Jesu revolutionerande uttydning: detta är min kropp, detta är mitt blod. Det är uppenbart att minnet av denna måltid och dess syftning brände sig fast i deras sinnen som var

med. Redan på uppståndelsedagens seneftermiddag kände Emmausvandrarna igen den på mönstret i handlingen: tog brödet, bad tackbönen, bröt brödet och gav dem.

Det slog mig, att när Svenska kyrkan var som längst bort från denna handling, brödsbrytelsen, som Jesu bad sina lärjungar att ofta fira till hans åminnelse, så att nattvardsfirandet nästan upphört, behölls ändå denna söndag med den latinska rubriken "Laetare", "Gläd er". Den syftar på Jes. 66:10 med uppmaningen att glädjas med Jerusalem över löftet att bli mättade. Behölls gjordes också Skärtorsdagen som firningsdag. De ledande liberalteologerna menade ju annars rent av att den inbjöd till kannibalistiska tankar och därför borde tas bort.

De äldsta kyrkogemenskaperna, de orientaliska på kristenhetens första marker, liksom förstas den Ortodoxa kyrkan och den Romersk katolska höll fast vid den ikon i ord och handling, som brödets och vinets måltid är. När dessa kyrkor i det trängda läget för kristenheten på många håll möts igen – den ekumeniske patriarken av Konstantinopel har öppnat för ett panortodoxt koncilium och flera orientaliska kyrkor har beslutat om eukaristisk gästfrihet sinsemellan – söker sig ledande teologer ner i de äldsta kristna skikten för att hämta upp tråden på nytt från tiden som trots förföljelser och motstånd gav den kristna rörelsen en så påfallande kraft och framgång. Litet här och där har jag refererat till de ortodoxa patristikerna Nikolas Afanasieff och John Zizioulas. Det de lyfter fram på nytt är en evkaristisk ecklesiologi, en kyrkosyn byggd på och förstörd utifrån evkaristins firande.

Det är det Ni med Era regulor och Era fastställda ordningar redan är med och bygger upp: en evkaristisk kyrkosyn, sedan de ecklesiologier fallerat, som hölls ihop av fursten, staten, och av bekännelseokument eller som i Svenska kyrkans fall av ett partipolitiskt maktövertagande i symbios med rådande riksdagsmajoritet.

Så till Er vill jag framföra med profeten Jesaja: Gläd er, eller Filipperbrevets: Gläd er, åter vill jag säga, gläd er, 4:4. Ni är med och skapar glödpunkter, som håller den kristna trosrörelsen vid liv i en kärv tid. Det är två ting som behövs, som redan finns med i den sammanfattning, som S: t Lukas förmedlar från äldsta tid i Apostlagärningarna 2: 42-46. "De höll fasts vid apostlarnas undervisning och 'koinonian', gemenskapen". Till det, koinonian, fogas en apposition, det är "brödets brytande och bönerna". Bönerna vid dagens tider deltog de i i templet och brödet bröt de i jublande uppriktig glädje "kat' oikon", av allt att döma i huset, dvs. där de samlades, Marias hus, där nu "coenaculum", nattvardssalen fast senare uppbyggd, finns. Ibland översätts "kat' oikon" med "hemma i husen", men så var det nog inte. Längre var rummet i Övre salen de kristnas samlingsplats. Men redan huset i Emmausbyn tyder ju på att denna evkaristi, glädjens och tacksägelsens måltid, kunde firas, där kristna församlades.

Så Ni är med och bär minnet av denna den första tidens kyrkovision och utgör byggstenar, när den behöver tydliggöras på nytt: tidebönerna och brödsbrytelsen och sedan allra äldsta kristentid rymmer bådadera "apostlarnas undervisning" genom läsningarna, antifonernas formuleringar och bönerna utformning och de bibliska cantica, lovsångerna.

En teolog kring förra sekelskiftet, Adolf von Harnack, hörde visserligen till liberalteologerna och hade inte så mycket till övers för en sakramental kyrkosyn, Upplysningens och rationalismens man som han var, men han var en ytterst noggrann kyrkohistoriker och sägs ha kunnat alla då tillgängliga skriftliga källor utantill. I sitt stora verk "Mission I och II" reflekterar han över den äldsta kristna kyrkans märkliga framgång. Utöver den genialt enkla strukturen med biskopar som ansvariga för

sammanhållningen kring evkaristin men över dem ingen hierarki, bara en vigningsgemenskap som sammanhållande band, pekar han på gudstjänsten och särskilt på eukaristin.

Det närmast oslagbara med eukaristin var att den i en suveränt enkel handling sammanfattade en flerfald av bärande motiv. Eukaristin var en hemlighetsfull gåva som rymde evigt liv. Den förmedlade syndernas förlåtelse. Den var en tacksägelse och ett offer, den var närvaron av Kristi död på korset. Den var en den kristna syskongemenskapens kärleksmåltid och ett enhetens band. Den rymde också en utmaning till solidaritet med de hungrande och nödlidande och var en försmak på den himmelska måltiden. Mer kan knappast rymmas i en enda handling, menade Harnack.

Nu när eukaristin tacksamt nog firas allt oftare finns samtidigt en risk att den försväras till bara gemenskapsmotivet, särskilt när ordningen förenklas till det minimala. Risken är att försoningen i Kristus, att Gud var i Kristus Jesus och försonade världen med sig själv, blir mindre tydlig liksom att måltiden tappar motivet att den är en delaktighet i den himmelska bröllopsmåltiden inför Guds tron och det slaktade Lammet.

Ni har säkert hört tals om Ökenmässor och Basiliusliturgin. Det är en liturgi med ord och symbolik som fångar upp den äldsta traditionens bibelmättade, eller kanske bättre uppenbaresemättade, atmosfär och påminner om hur de tidigaste kristna skriftlärd, de som blev Ordets tjänare, strävade att få med så mycket som möjligt av det som fanns förberett hos Mose, profeterna och i de övriga skrifterna. Eukaristin i sin helhet med den inledande synagogans liturgi kring Guds uppenbarelse i Ordet är i de äldsta kända liturgierna lik traditionen i judisk skriftutläggning med "harizot", sammanflätade bibelord och bibliska händelser. I Nya Testamentet förekommer sådana "harizot" ofta, särskilt tydligt i S:t Stefanos tal inför martyriet och i Hebréerbrevets kapitel 11 om trons vittnen. Just det sammanflätade ger en sådan samlad kraft att det blir som på vägen in från Emmaus till staden att de två, som var med, upplevde att deras hjärtan var som brinnande i dem, när Jesus utlade skrifterna för dem, hur de handlade om Messias. Eller som när S:t Petrus predikade på Pingstdagen med utgångspunkt från profeten Joel och satte samman det med andra skriftställen, psaltarpsalmer främst, och åhörarna upplevde ett styng i sina hjärtan och ställde sig frågan vad de skulle göra.

Även om de äldsta liturgierna var mättade och de orientaliska och de grekisk-bysantinska är det alltjämt och många även i väst varit det genom tiderna, kan liturgin inte rymma hur mycket som helst. En del liturgier blev överlastade med ord, så att de måste tunnas ut, som ju blev fallet på flera håll i under Reformationen. Ibland blev det inte mycket kvar. En annan väg som redan hittat sin form i den svenskkyrkliga traditionen var att smycka kyrkorummet med bilder och skulpturer som kompletterande tolkningsnycklar. På Gotland byggdes många kyrkor om under 1300- och 1400-talen i gotisk stil. Då gjordes koret större och blev en brölloppsal med blomsterprydnad för att förebilda den stora festmåltiden i himlen, ett paradisrum. Ett annat sätt att göra liturgin rikare var sjunga hymner som kompletterade texterna. Symboliken kunde också bidra med rökelse, vigvatten, ljus och blommor.

Det berättas ju om de från Kiev utsända, som skulle ta reda på den skönaste formen för gudstillbedjan, att när de kom till Hagia Sofia-katedralen i Konstantinopel med dess mosaiker, dess sång och liturgi, så de att de inte visste om de var på jorden eller himlen. Aldrig hade de upplevt en sådan skönhet. Vad de sett innan hos muslimerna och de latinskt katolska höll inte måttet.

Så överväldigande kan det sällan bli i våra nordiska kyrkorum, men också enkelheten och stilrenheten i ett stramare nordiskt kyrkorum och en fullödig liturgi efter allmänkyrklig ordning kan mätta en hungrande själ. Jag var i en kyrka på Uppsalaslätten med ett underskönt altarskåp – Anna, själv tredje – en präst och en musiker som visste vad en högmässa handlar om. Utöver två kyrkvårdar, präst, musiker och en försångare, var vi bara tre deltagare. Ändå blev det till en glödpunkt och jag kände ett stygn av glädje över att detta finns att ta till sig.

Också tidebönerna är ju flätverk av bibelord och bibelallusioner, psaltarpsalmerna med antifoner, bönerna, läsningarna, responsorierna, ”till ingång” och avslutning. En höjdpunkt i denna tradition är de ”officier” som satts samman för stora kyrkofester och helgondagar, Birgittaofficiet, Laurentiusofficiet med flera. Mässan med introitus, textläsningar, psaltarpsalm, särskild prefation och böner för offertoriet och postkommunio binds samman med tideböner för dagen till smycke att bära under dagen ifråga, en slags ikon i ord. Där finns det en likhet med ikonostaserna i ett ortodox kyrkorum, särskilt i rysk tradition, där ikonerna tillsammans ger en trons helhetstolkning just som vi blickar in genom portarna i ikonostasen och ser den heliga liturgin som pågår innanför, eller hur präst och diakon kommer ut för lilla och stora intåget med evangeliets läsning och offertoriet.

Allt detta är en motbild till den rationalism som kommit att prägla västerländsk kultur och smugit sig in också i gudstjänstmönstren i väst och särskilt så i protestantismen och i synnerhet i gudstjänstfirandet på protestantismens ytterflygel, ibland reducerat till underhållning och trivselarrangemang.

Påskfirandet, särskilt ”triduum”, de tre stora dagarna, är ett erbjudande för troende att leva sig in i och ta till sig den fullhet som finns bevarad i det som kallas ”depositum fidei”, det samlade trosarvet, samlat på ett genialt enkelt sätt i handlingen kyrkan burit med sig i minnet ända sedan påskalammsmåltiden i Övre salen i den natt då Herren blev förådd och sammankittad av de böner för dagens tider, som hör till.

Gläd er, vill jag säga, åter vill jag säga: Gläd er att ni har detta som en del av Er livsregel eller församlingsgemenskap. Också ondskan samlar sina krafter under Stilla veckan och särskilt på Långfredagen. Jag är väl medveten om att Era gemenskaper ansätts av det Onda. Inte bara den enskilde kristna kan drabbas av ”själens mörka natt”, en delaktighet i den övergivenhet Kristus får smaka på korset, ”Eli, eli, lema sabaktani”, utan också en klostergemenskap tydligen och en enskild församling, kanske en hel kyrkogemenskap under en tid. En glödpunkt tyder ju på att något bränns och förtärs.

Ändå gäller detta: Laetare, gläd Er, att Ni har eukaristin och bönerna, som glöder och drar människor till värmen de alstar och ljuset som ger ledsyn, som jag har förmånen att få märka, när jag kommer på besök. Och som jag hör människor tala om, efter att ha varit på besök hos Er och deltagit i den trons gemenskap Ni bär upp.

Ni önskas en välsignad Påsk på tredje dagen!

+ Biörn Visby emeritus